

bosszúállással és annak igazságtalanságaival. Az isteni megfizetésben az isteni igazságosság érvényesül, ami a történelemnek egyik egyetemes tapasztalása és vigasztalása a hívő embernek, még ha útjai sokszor rejtve maradnak is a bosszúállást sóvárgó emberi szem előtt. Amint Izráel fiai ittak az Úr haragjának poharából a szent hegyen, amelyen állt és elpusztult a templom (vö. Ézs 51:22), úgy iszik majd minden nép az Úr ítéletének poharából nyeldekelve (*lá'á*: szürcsöl, vagy *'álal*: újra iszik). (Vö. Jer 25:15.) Az Úr napja fogalom a próféták egyik legsajátosabb tanítása. Tartalma és lényege az, hogy azon a napon az Úr jelenik meg az egyes próféták szerint más-más isteni tett véghezvitelére. Az abdiási értelme szerint ítéletre a népek felett. Ennek az ítéletnek lényege az isteni igazságosság érvényre jutása, a megfizetés.

Abd. 1,17–21. Sion szabadulása és az Úr királysága.

17–18. Izráel helyreállítása. Ha eljön az Úr napja, a népek megítéltetnek, Edom elpusztul, de Izráel meg fogja látni az Úr szabadítását. A szabadulás után Izráel visszanyeri örökségét.

Restitutio in integrum megy végbe: az egykor meghódított, de elvesztett föld újra a nép szabad birtokává válik. Az Úr visszaadja azt, ami egyszer elveszett, ha az Ő akaratából lett a nép osztályrésze. Az életet, szabadulást tehát az Úr adja, nem emberi hatalom. Sion hegye a megszabadítottak menedéke, a szabadulás helye lesz, szent és szentség árad belőle, mert az Úr megszenteli. 18. v. Edomot tűz emészti meg s az ítélet végrehajtásához az Úr Izráelt (és Júdát) használja fel eszközül. A megpróbált Jákób háza is ítélet eszközévé lehet, „halálnak illata halálra”. Az ilyen apokaliptikus víziók másik prófétai párját adja pl. az Ézs 55:8. De itt sem Jákób áll bosszút Edomon, hanem az Úr. Jákób háza tudatában van annak, hogy nem az övé az ítélet és az Úré a megfizetés. (Vö. Róm 12. r.)

19–21. Az ország és királya. A befejező rész próza, a 17. v. ígéretét részletezi és az ország északi és déli részének a hazatérés után végbement elosztását írja le. Isten népe újra birtokba veszi az országot. Határai újból kiterjednek, s a Gen 28:14-re emlékeztetnek. Isten népe újból egybegyűjtetik. A hazatérés a végső idők ígérete a szétszórt Izráelre nézve, de a szétszórt lelki Izráelre, Isten népére nézve is. Ez az ígéret éltető erőt és megújulást ad a jelenben szenvedő Izráelnek, de a lelki Izráelnek is. A „szabadítók” úgy jönnek el és ítélnek, mint ahogy megszabadították és ítélték Izráelt a bírák. A szabadítás és ítélet együtt járnak (Ézs 51:5). A szabadítással együtt járó ítélet azonban nem büntetést jelent, hanem ennél sokkal többet: jogszolgáltatást, az igazság érvényesítését s mivel a jog és igazság forrása az Úr, ezért az ő uralmát. Az Úr királyságának eljövetele a végső idők ajándéka. A több szabadító, vagy követ úgy jön az egy Szabadító előtt, mint ahogy több követ jár a sereg előtt. Ennek a jövendölésnek beteljesedését az Újszövetség az egy Szabadítóban, a Fiúban látja beteljesedve (Mt 1:21).

JÓNÁS KÖNYVÉNEK MAGYARÁZATA

Írta: Dr. Tóth Kálmán professzor

Bevezetés

A könyv tartalma és jellege.

Jónás könyve abban különbözik a többi prófétai könyvtől, hogy nem prófétai beszédek

gyűjteménye, hanem legendás elbeszélés a prófétáról. Direkt kijelentés a próféta szájából csupán egyetlen mondat a 3:4-ben: „Még negyven nap, és elpusztul Ninive!”.

Jónás azt a parancsot kapta az Úrtól, hogy menjen az Asszír Birodalom fővárosába, Ninivébe, és ott hirdesse az Istentől kapott ígét. Jónás azonban engedetlen volt, és hajóra szállva épp az ellenkező irányba akart menni. A tengeren azonban nagy vihar támadt, s miután kiderült, hogy Isten Jónásra haragszik, azért van a vihar, a hajósok kidobják a hajóról a tengerbe (1. r.). A tengerbe dobott Jónást egy nagy hal lenyeli, majd három nap múltán kiveti magából; ennek az elbeszélésnek a keretébe van beillesztve a költői formában írt Jónás imája (2. r.). Az újra elhangzó isteni parancsnak engedve, Jónás elmegy Ninivébe, és ott meghirdeti az ítéletet. Ninive lakossága azonban bűnbánatot tart, és Isten ezt látva felfüggeszti az ítélet végrehajtását (3. r.). Jónás emiatt elkeseredik: ő szívesebben látta volna a gyűlölt asszírok pusztulását. Isten azonban egy természeti példán keresztül megérteti vele, hogy Ő a pogányoknak sem akarja a vesztét, hanem inkább azt, hogy megtérjenek és éljenek (4. r.).

Jónás tehát – más prófétáktól eltérően – missziói feladatot kapott. Küldetése szerint abba az Asszíriába kellett mennie, amely kegyetlen háborúi során leigázott sok országot, köztük 722-ben Izráelt is. Náhúm próféta könyve mutatja, hogy milyen izzó gyűlölettel néztek a kis népek Asszíriára és fővárosára, Ninivére, amely kiérdemelte a „vérontó város” nevet (Náh 3:1). Jónás magatartása ilyenformán érthető. Típusa ő annak az Izráelnek is, amely kiválasztottsága tudatában is azt várta, hogy Isten igazságtétele elpusztítja a gyilkos indulatú pogány népeket. A könyv elbeszélése azonban szembeszáll ezzel az indulattal. Egyfelől a pogányokat úgy mutatja be, mint akik esetenként istenfélőbbek az izráelita prófétánál: a hajósok pl. a viharban a maguk módján imádkoznak és megpróbálnak az utolsó percig emberségesek maradni, a niniveiek pedig megtérnek. Másfelől Isten valóságos párbeszédet folytat Jónással, hogy legyőzze a maga igazához ragaszkodó, szűkkeblű vallási elfogultságát.

A könyv magyarázati módjai.

Jónás könyve egyfajta prófétai legenda, melynek vannak egyenesen mesés részletei. Ilyen pl. a „nagy hal” gyomrába kerülés, továbbá a 4. r.-ben a hirtelen felnövő és éppoly hirtelen elszáradó bokor képe. Ezekkel kapcsolatban van olyan vallástörténeti színezetű magyarázat, mely szerint az elbeszélés az egész ókori Keleten elterjedt ún. „meghaló és újra feltámadó istenek” mítoszköréből értendő meg. Ilyen volt a Fönícia – Kánaán területén jól ismert Baal – Anát mítoszkör, távolabbi területen pedig a babiloni Tammúz (görög változatban Adonisz) mítosz. Ez az istenalak meghal, és az alvilágba kerül. Felesége (Istár) keservesen elsiratja, majd visszakönyörgi a földre. Ezek az elbeszélések a természet szezonális elhalását, majd újraéledését fejezik ki a mitológia nyelvén. Ilyen értelmezésben Jónásnak a hal gyomrában tartózkodása, majd ismét napvilágra kerülése is ennek a meghalásnak illetve újjáéledésnek a szimbolikus kifejezése volna. A niniveiek gyászoló, síró bűnbánatát (3:5–8) pedig a halott Tammúz szertartásos elsiratásával vonják párhuzamba (vö. Ez 8:14). Végül szokás volt ún.

Adonisz-kerteknek a plántálása: cserépedényekbe, vékony földrétegbe gyorsan növe, de hamar elszáradó növényeket ültettek, amelyek így a „fiatalon meghaló” istenalakra emlékeztettek. Ez utóbbi képezné a 4. r.-ben szereplő „csodabokor” gondolati hátterét. – Mint minden mitologikus magyarázat, ez is színes képet fest elénk, csupán Jónás történetének tartalmával, a próféta ninivei küldetésével, a könyv lelki-erkölcsi motívumaival nincs semmi összefüggése.

Tipologikus jellegű jelképes magyarázat az, amely Jónást a szenvedő, de megszabadulásra váró Izráel megszemélyesítőjének tartja: Izráel szenved ellenségeitől, ezt jelképezi a viharzó tenger, a „nagy hal”; elnyomatása azonban csak „három napig” tart – lévén ez az ideig-óráig tartó

szenvedés kifejezése (vö. Hós 6:2). Ez sem áll azonban összhangban a könyv alapgondolatával, a próféta missziói küldetésével, Istennek a pogányokra is kiterjedő szeretetével. – Más vonatkozásban olvasunk az Újszövetségben tipologikus (krisztologikus) utalást Jónás könyve egyes mozzanataira (ld. 2:1 és 3:5–10-nél), ezek azonban az egész könyv alapgondolatát nem érintik.

A könyv igazi értelmét a már említett tanító szándék adja meg. Már régebben is voltak az ÓSZ-nek olyan előírásai, amelyek megtiltották (a honfoglaló) Izráelnek azt, hogy összekeveredjen más népekkel, minthogy ez veszélyeztette a faji és vallási tisztaságot (Ex 34:15–16; Deut 7:3). Különösen súlyos helyzet állt elő, amikor a fogság idején az otthon maradottak egy része egyes házasságok révén keveredett a közjük telepített idegenekkel (olv. 2Kir 17:24k.). Ez ellen lépett fel a Kr. e. 400-as évek második felében Ezsdrás pap és írástudó, és követelte az idegen házastársaktól való elválást (Ezsd 10:10k.), ami viszont nem történt fájdalom, sőt ellenkezés nélkül. Ez utóbbi válthatta ki Jónás könyvének a megírását. Ebben élesen hangsúlyozódik, hogy Isten nem veti el a pogányokat sem, Izráel viszont missziói felelősséggel tartozik irántuk.

A könyv keletkezésének kora.

Ezsdrás nevének és vallási intézkedéseinek említése a babiloni fogság utáni időre utal. Jónás könyvének a nyelve, szóhasználata valóban a kései kor jellegzetességeit mutatja. De a kései keletkezésre utal több más jelenség is. Igaz, hogy egy Jónás próféta, az Amittaj fia említve van 2Kir 14:25-ben. II. Jeroboám izráeli király uralkodása idején (786–746) élt és mondott üdvpróféciát, az északi ország utolsó fénykorában, kortársa lehetett Ámósz és Hóseás prófétáknak. Ámde akkor még Ninive nem volt Asszíria fővárosa, majd csak a század végén lett az. Ráadásul Jón 3:3 úgy beszél Ninivéről, mint amely nagy város „volt”; a könyv keletkezése idején már nem volt jelentősége éppúgy, mint az asszír népnek és birodalomnak sem, amely a 600-as évek végén összeomlott. – A könyvben jelentkező missziói gondolat, a „pogányok világosságává létel” programja Deutero-Ézsaiás óta került az ÓSZ gondolatvilágába (Ézs 42:4; 49:6). Mindez arra mutat, hogy e könyv Ezsdrás kora után, a Kr. e. 400-as évek végén keletkezhetett. Írója ismeretlen. Jézus Sirák könyve (49:10) említi, hogy a 2. sz.-ban általánosan ismert lehetett.

Irodalom.

Robinson, Th. H., 1954² (Handbuch zum AT), *Weiser*. A., 1959³ (ATD), *Wolff* H. W., 1961 (Biblischer Komm.), *Wade*, G. W., 1925 (Westminster Commentaries), *Aalders*, G. Ch., 1958 (Comm. op het Oude Test.).

Jón. I. RÉSZ

Jón. 1,1–3. Jónás küldetése és engedetlensége.

A „szólt az Úr igéje Jónáshoz” mondat, minden előzetes bevezetés nélkül, azonnal az események sodrába állítja az olvasót. A formula gyakori az egyes próféciák élén (2Sám 7:4; 1Kir 12:22; Jer 2:1 stb.), s bár a héber kifejezés betű szerint lefordíthatatlan, érzékelteti, hogy valami történik a prófétával: Isten megszólítja, és kényszeríti kijelentésének a hirdetésére. Jeremiás önvallomása árulja el, hogy hiába az ellenkezés, nem lehet kitérni e kényszer elől (Jer 20:9). Pedig Jónás

próféta (személyéhez olv. Bevezetés 3.) ezt akarta: elszökni a küldetés elől.

Az Úr parancsából az asszír fővárosba, Ninivébe kellett volna mennie. Ninivét a „nagy város” jelző méltán megillette mind politikai rangjára, mind terjedelmére (vö. 3:3) nézve. A Tigris folyó bal partján feküdt, paloták, templomok ékesítették, itt volt Assurbanipal király híres könyvtára is. Fénykorát az asszír birodalom legnagyobb terjeszkedése idején élte (Kr. e. 8. sz.), ez azonban „fényt” csak a hódító nép számára jelentett. A leigázott országok népei gyűlölettel gondolták rá, mert a hódító háborúk rengeteg szenvedést hoztak rájuk. Maguk az egykorú asszír feliratok szadista dicsekvéssel írják le az asszír seregek embertelen kegyetlenkedéseit. Nem csoda, ha a 2. v. „égbekiáltónak” mondja Ninive bűneit. Persze „Ninive” egyúttal az egész Asszír Birodalom és nép megszemélyesítője is (épp ezért a könyv írójának mellékes az, hogy a 2Kir 14:25-ben említett Jónás próféta idejében Ninive még nem volt főváros). Ninive Kr. e. 612-ben elpusztult, romjait a hosszú századok alatt a homok úgy eltemette, hogy az utókor még a helyét is elfelejtette; csak a múlt század közepén tárták fel. Érdekes azonban, hogy a sokféle hagyományt megőrző, ott élő arab lakosság a romvárost takaró egyik dombot Nebi-Junus = „Jónás próféta” néven tartotta számon.

Jónás azonban engedetlen volt, menekülni akart küldetése elől. Talán a mártírsorstól félt, mely az idegen nép közt várhatott rá ítélethirdetése miatt, vagy éppen attól tartott, hogy prófétálásának pozitív eredménye lesz: a niniveiek megtérnek, Isten ítélete elmarad, pedig ő szívesebben látta volna a gyűlölt idegen nép pusztulását. – Jáfó (az ÚSZ-ben Joppe, mai nevén Jaffa) a legfontosabb palesztinai kikötő volt a Földközi-tenger partján. Innen akart Jónás Tarsisba hajózni. Ez utóbbi a mai Spanyolország partjánál levő Tartessus nevű föníciai kolónia lehetett. (Tarsis hajóinak nevezi az ÓSZ a nagy tengerjáró hajókat, pl. 1Kir 10:22; Ézs 2:16). Jónás tehát – akkori fogalmak szerint – úgyszólván „a világ végére” akart menekülni, de mindenestre ellenkező irányba, mint ahová küldetése szólt.

Jón. 1,4–16. Jónás bűnhódése.

A 4. v.-ben előforduló *túl* ige (hif. *hétül* formában) az 1. résznek szinte a motívumszava, különböző jelentésárnyalatokkal (az 5. v.-ben a hajórakományt dobják a tengerbe, a 12. és 15. v.-ek Jónásnak a tengerbe dobásáról szólnak). Itt Isten valósággal „odadob” egy nagy vihart a tengerre, hogy útját állja a Jónást vivő hajónak. A vers vége pontosan lefordítva azt jelenti, hogy már számolni kellett a hajótöréssel. Az 5–6. v. jellemzéséből látható, hogy ki hogyan viselkedett a veszélyhelyzetben. A – valószínűleg föníciai – hajósok rémülten kiáltozták isteneik nevét, mindegyik a maga „védőszentjét” hívta segítségül. De dolgozott bennük az életöszön tudatos munkája is: a hajó rakományát a tengerbe szórták, hogy csökkentsék az elsüllyedés veszélyét. Jónás, az Úr prófétája pedig révült mély álomba merült (hasonló a kifejezés a Gen 2:21; 15:12-ben olvasható főnévhez) a hajófenéken. A hajóskapitánynak, egy pogány embernek kellett az Úr prófétáját felrázni és biztatni arra, hogy imádkozzék.

Pogány, többistenhívő emberekről lévén szó, érthető a hajósoknak az a gondolata, hogy valamelyiküknek az istene haragszik, az támasztotta a vihart. Az a gondolatuk támadt, hogy sorsvetés útján derítik ki; melyikük a vétkes, kinek az istenét kell kiengesztelni. (A kockával való sorsvetés hasonló bibliai példája Józs 7:16k.; 1Sám 14:40–42.) Így derült ki, hogy Jónás a vétkes (7. v.), aki nem is tagadta, hogy az Úr akaratának szegült ellene és küldetése elől menekül. Bemutatkozásához hozzátartozik nemcsak az, hogy ő „héber” (az ÓSZ többnyire akkor használja e szót, amikor idegenekkel való párbeszédben esik szó zsidókról, pl. Gen 40:15; Ex 5:3 stb.), hanem Istenének a megnevezése is. Jónás az Úr (Jahve) neve mellé odateszi azt is, hogy Ő „a menny Istene”, a világ teremtője (9. v.). Az ókori emberek nyelvén ez a „summus Deus”, a

legfőbb Isten megnevezése volt, s az ÓSZben különösen a perzsa kor irataiban található meg, pl. Ezsd 1:2; Neh 1:4 stb. – Jónás nemcsak a bűnét vállalja, hanem a bűnhődést is. Maga kéri, hogy dobják a tengerbe, mintegy engesztelő áldozatként. Ezzel aztán ő maga is pontot tenne tévesztett élete végére.

Szimpatikus vonás a hajósok jellemében az, hogy még egyszer megpróbálnak minden tőlük telhetőt, hogy a hajót csendesebb vizekre tereljék, de erőlködésük hasztalan volt. A bajtársi érzésen kívül azért volt bennük némi félelem is: hátha nem jól ismerték fel a helyzetet, és ártatlan életet oltanak ki, aminek a büntetése majd rájuk hárul (13–14. v.). Végül hangos foháskodások közt („te akartad, Uram!”) bedobták Jónást a háborgó tengerbe, és az eredménye csakugyan az lett, hogy Isten haragja és a vihar lecsendesedett. A hajósok maguk is megdöbbenek annak az isteni hatalomnak a láttán, amelynek mind a szél, mind a tenger enged (Mt 8:27). Most már nem a vihartól, hanem az isteni hatalom jelenlététől féltek (16. v.), s ezt az „istenfélelmet” a maguk módján áldozattal és fogadalomtétellel tanúsították. Az utóbbiban valamilyen vallási kötelezettséget vállaltak (vö. Gen 28:20–22; Bír 11:30–31), vagy adományt ígértek egy nehéz vállalkozás sikere esetére. Itt az istenfélelem így vált tevőleges istentiszteletté.

| Jón. II. RÉSZ

Jón. 2,1–2. Jónás a hal gyomrában.

Istennek azonban nem Jónás halála kellett, hanem az élete. „Kirendelte” a módját annak is, hogy kimentse Jónást a hullámsírból. Itt is egy jellegzetes héber motívum szó áll: a *máná*^h ige (piélben azt jelenti, hogy „kioszt, rendelkezik” (a 4:6–8 szerint egy bokrot, egy férget, majd forró szelet „rendel” az Úr). Itt következik a történet egyik mesés motívuma: egy „nagy hal” lenyeli Jónást, és a hal belsejében marad „három nap és három éjjel”. A hihetetlen történet párhuzamaként legendás történeteket szoktak említeni (Arion, Herakles). De nem érdemes azon gondolkodni, hogy ezekből merített-e a szentíró, vagy hogy milyen fajta halról lehet szó (majd csak Mt 12:40 nevezi *kétos*-nak), s egyáltalán élve lehetett-e maradni három napig a hal gyomrában, még akkor is, ha ez nem háromszor 24 órát jelent (vö. az említett Mt 12:40 párhuzamát Jézus eltemetett állapotára vonatkozóan). Legfeljebb a költői képzelőerő tudja megjeleníteni ezt az állapotot (Babits: Jónás könyve). Ehelyütt a bibliai elbeszélés célja annak az érzékeltetése, hogy a „cethalakkal is játszózni tudó” Isten (Zsolt 104:26) bármilyen eszközt fel tud használni akarata érvényesítésére. – És természetesen nem elhanyagolandó gondolat, hogy Jónás történetének ez az epizódja Jézus tipologikus hivatkozásában az ő halálának és eltemetésének a példázója.

Jón. 2,3–10. Jónás imája.

Jónásnak a hal belsejében mondott imája tartalma szerint már a megszabadulásért való hálaadás („meghallottad hangomat”, „kiemelted életemet a sírból”, „hálaéneket zengve áldozok”). Annak az embernek az éneke, aki már a halál torkában érezte magát, a tenger örvénylő mélyébe süllyedt, ám halálos veszedelméből visszahívta az életbe Isten. Hasonló motívumokat tartalmazó hálaénekek a zsoltárok közt is előfordulnak (42:8; 69:15–16; 88:8). A könyv szerkesztője ezt az önálló hálazsoltárt jónak látta betagolni a hal gyomrába kerülés és az abból való szabadulás közé. Az ének egyébként teljesen megfelel az ún. egyéni hálazsoltárok formai felépítésének. Részletei a következők: bizonyágtétel arról, hogy Isten meghallgatja az imádságot (3. v.), a kiállott szenvedések részletezése (4–7a. v.), Isten szabadító tetteinek elmondása (7b–8. v.), hitvallás és fogadalomtétel, doxológia (9–10. v.). Az ének nagyobb része túlzásokig fokozódó képekben

vázolja a halálos veszedelmet, hogy annál inkább a szabadító Istené legyen a hála és dicsőség. Jónás helyzetéhez a 4. és 6. v. tartalma hasonlít leginkább. A tengerár és a hullámok, az örvénylő víz és a mélységbe lehúzó hínár elénk vetítik azt a pillanatot, amikor a hajósok a tengerbe dobják a prófétát. Am a használt kifejezések mögött, amilyen a tenger (*jammím*, a többes szám fokozó értelmű), a mélység (4. v.: *mecúláh*^h, 6. v. *tehóm*), ott érezhető a kaotikus ellenség, az életet elnyelni akaró nagy veszedelem képe. Az idegenszerű szóképek közt legnehezebb a 7. v. első fele, szó szerint: „A hegyek tövéig (lábáig) szálltam le, a föld reteszei rám (zárultak) örökre”. Az ókori világkép tükröződik itt, mely szerint „ott fenn” van az égboltozat, „itt lenn” van a földkerekség, alatta pedig a nagy „mélységet” (Gen 1:2) kitöltő óceán. Abba nyúlnak le egész „a tenger fenekéig” a hegyek alapjai, mint valami oszlopok, amelyek a szárazföldet tartják; még lejjebb pedig ott van a „Seól”, a holtak hazája. Ez az alvilág le van zárva, mint valami börtön, ahonnan nincs visszatérés. – A halál gondolatai közben az élettől búcsúzó emberben felcsillan a legdrágább emlék, a templom (5. és 8. v.). A legfájóbb érzés, hogy a halálban az ember el lesz zárva Istentől (vö. Zsolt 6:5; 30:8–10). Ámde „a halálnak és az elmúlásnak helye is az Úr előtt van” (Péld 15:11), a halál révén álló ember imádsága is eljut hozzá. Hasonló képes beszéd szerint „az Úr megöl, és megelevenít, sírba visz, és felhoz onnét” (1Sám 2:6). Élet és halál fölött egyaránt hatalma van. A „templom” pedig, amely földi lakóhelyének készült (1Kir 8:13), illetve a vele való találkozás helyének, jelképezi mennyei lakóhelyét, ahonnan lát és hall mindent. – A hálaimádság hitvallással (a pogány bálványok elutasításával) és magasztalással végződik (9–10. v.). Jónás imájának a végén ugyanúgy az áldozat és a fogadalom jelenik meg, amelyről olvastunk a hajósoknál (1:16), csak az ő áldozata: az ajkak hálaéneke, Isten dicsőítése (Hós 14:3). A fejezet záróverse visszatér az elbeszélés prózai fonalához. Nem részletezi, hogy mi minden mehetett még végbe. A költő szép szavai így foglalják össze: „A hal Jónásnak fájt, Jónás a halnak”. Egyszerűen csak az utolsó mozzanatot olvassuk: a hal kidobta magából Jónást valahol a part közelében.

| Jón. III. RÉSZ

Jón. 3,1–4. Jónás Ninivében.

A megmenekült Jónáshoz lenyűgöző következetességgel hangzik el szóról szóra ugyanaz a parancs, amelyet először nem akart teljesíteni. Miután megtanulta, hogy Isten akarata ellen nem tehet semmit, engedelmesen elmegy az asszír fővárosba. Ninive jelzője ismét a „nagy város”, de a nagyság érzékeltetését fokozza itt a *lé'lóhim* jelző, aminek a jelentése itt az, hogy emberfölöttien nagy, még Isten szemében is nagy. A szó elején álló prepozíció állhat birtokos értelemben is, ami meg azt fejezi ki, hogy Istené volt ez a nagy város, a magáénak tudta a benne lakó népet, még ha pogányok voltak is, ezért küldött hozzájuk prófétát (vö. 4:11). – A város nagyságát szemlélteti a kiterjedése: háromnapos járás, ami valószínűleg úgy értendő, hogy három nap kellett a bejárásához. Nemcsak a központ, a paloták városa értendő tehát ez alatt, hanem a külvárosok is, mai szóhasználat szerint a „Nagy-Ninive”.

A 4. v.-ben olvasható végre a prófétai hirdetés tartalma: Negyven nap múlva elpusztul Ninive! Az történik itt, amit Ámósz próféta úgy fogalmazott meg, hogy nem következik be addig egy város pusztulása, míg az Úr ki nem jelenti ítéletes szándékát a prófétáknak – s rajtuk keresztül a fenyegetett lakosságnak (Ám 3:6–7). A „negyven nap” (némelykor év) kerek szám, a Bibliában jelképes számként csapás, böjt, pusztai tartózkodás időtartamának a jelölője (pl. Gen 7:4.12; Ex 24:18; Num 14:33; Mt 4:2 stb.). Benne van azonban a várakozási idő is: kiderül ezalatt, hogy mit

fog tenni az ítélettel fenyegetett város népe.

Jón. 3,5–10. Ninive bűnbánata.

Amire Ninive pogány népénél alig lehetett számítani, az elbeszélés szerint mégis bekövetkezett: a város lakói elhitték, hogy csakugyan Isten üzenete szól hozzájuk Jónáson keresztül, és ez a hit bűnbánatra, sőt életük megjobbítására indította őket. A „Jónás jelével” kapcsolatban erre is hivatkozik Jézus, amikor összehasonlítja Ninive lakóinak magatartását a Jézus ígét befogadni nem akaró városokéval (Mt 12:41; Lk 11:32). A bűnbánatot olyan külsőségek jelképezték, mint a böjtölés, a darócruhába öltözés: az önmehtagadásnak, a test fegyelmezésének a kifejezői ezek, amelyeknek persze akkor van értéke, ha a lélek megszorodását fejezik ki (Ézs 58:5k.). Ninive bűnbánatának egyik fontos vonása az, hogy a város egész közössége osztozik benne, a király és alattvalói egyaránt magukra veszik annak kötelezését. Sőt még az állatokra is kiterjesztették a böjtöt (azok is Isten látókörébe tartoztak, vö. a 4:11 utolsó mondatát). – A bűnbánó emberekben persze ott élt a reménység, hogy „talán” elfordul róluk Isten haragja. A „ki tudja?” kérdés, a „talán” reménysége azt juttatja kifejezésre, hogy a bűnbánat nem mechanikusan vonja maga után Isten megkegyelmezését. A kegyelem Isten ajándéka, amelyre reménységgel lehet várni. (A Vizsolyi Biblia lapszéli jegyzete szerint: „ezt nem kételkedésből mondja a király, hanem magában tusakodik, meggondolván a prófétának szavát és az ő bűnöknek nagy voltát”.) Isten csakugyan kegyelmet gyakorolt, „megbánta”, hogy el akarta pusztítani Ninivét. Szinte Istenhez nem illőnek tűnik az, hogy Ő megbánhat valamit. Pedig ha megkegyelmezése „következetlennek” látszik is, az azért van, mert Ő végül is azt akarja, hogy a bűnös megtérjen és éljen (Ez 18:23.32). Nem szükséges, nem is tudjuk megmondani, hogy mikor volt Ninive (vagy AsszírIA) története során olyan esemény, pl. vallási reform, melyet a leírtakkal kapcsolatba hozhatnánk. A bibliai leírás példaértékű: megtörténhet, hogy a lenézett pogányok fogékonyabbak az ige megértésére, mint a „született” vallásosak. Isten pedig elfogadja a lélek szerinti bűnbánatot és megtérő szándékot. Ez a „közeledjétek Istenhez, és Isten is közeledni fog hozzátok” (Jak 4:8) valósága.

Jón. IV. RÉSZ

Jón. 4,1–4. Jónás vitája Istennel.

Furcsa dolog, de Jónás küldetésének e nem várt eredménye, Ninive lakóinak megtérése, rosszul esett a prófétának. Ő komolyan gondolta és várta, hogy az égre kiáltó bűnökkel terhelt várost (1:2) Isten haragja eltörli a föld színéről. Hamis lelkiismereti kérdést csinált abból, hogy az Isten megbízásából kihirdetett ítélet nem következett be, Isten nem igazolta prófétáját. Képes volt perbe szállni Istennel amiatt, hogy az Ő kegyelme nagyobb, mint az igazsága. Oktalan panaszából kiderül, hogy első ízben is azért tért ki megbízatása elől, mert épp ettől a fordulattól tartott. Panasszá válik ajkán az egyébként oly fontos és sokszor elhangzó ószövetségi evangélium, hogy Isten irgalmas és hosszútűrő (sokára haragszik meg), még a tervbe vett rosszat, az ítéletes szándékot is képes megbánni (vö. 3:10), és tud inkább kegyelmet gyakorolni (ld. Ex 34:6; Neh 9:17; Zsolt 103:8; Jóel 2:13 stb.). Valóságos életunalom fogta el Jónást, ami olyankor szokott bekövetkezni, amikor az ember beleéli magát dédelgetett (sokszor önző) gondolataiba, aztán azt látja, hogy Isten másként rendelkezik és cselekszik. – Ettől kezdve a történet Isten és Jónás párbeszédévé változik, hogy megtanítsa a „másként gondolkodó” Isten gondolatainak és tetteinek megértésére.

Jón. 4,5–11. A „csodabokor” példázata.

A bosszús próféta letelepedett a városon kívül egy gallyakból összetákolt kunyhó alatt. Őbenne is élt egy „ki tudja?” gondolat (3:9), csak ez más volt, mint a niniveieké. Titokban még mindig remélte, hogy „talán” mégis bekövetkezik Ninive pusztulása, és ezt a látványt szerette volna megérni. Ekkor következik egy újabb mesének tűnő epizód: Jónás kunyhója mellett sarjadt egy gyorsan növő bokor, és szétterülő levélzetével igen jó árnyékot adott a tűző nap ellen, aminek Jónás nagyon megörült. (Ilyen gyorsan változik az ember hangulata: előbb még halni készülő világfájdalom, majd meg egy kis hűsítő árnyék révén gyors vigasztalódás.) – A 6. v.-ben a héber *qíqájón* szó, amelyet a Vulgata és Luther nyomán „tök”-nek szoktak fordítani, eredetileg ricinusbokrot jelent, amely valóban gyorsan fejlődik (ha nem is szükséges a 10. v.-ben levő „egy éjjel” kifejezést betű szerint értelmezni, lévén a kifejezés annál általánosabb jelentésű). Maga a pontos növényteni meghatározás sem igazán lényeges, újabb fordítások egyszerűen csak „egy bokor”-nak, vagy éppen „csodabokornak” nevezik, hiszen Isten csodás tetteről és az azt követő tanulság megértéséről van szó. Egy napon ugyanis egy féreg – amelyet Isten „rendelt oda” – megszúrja a bokor gyökerét, úgyhogy az elszárad, és az árnyékában alvó Jónás kízó fejfájásra ébred. Szép a héber szövegben a sok szóösszezsengés. Isten úgy rendelkezett (*vajeman*), hogy egy bokor nőjön, aztán úgy rendelkezett, hogy egy féreg megszúrja a bokrot, s végül úgy rendelkezett, hogy tikkasztó keleti szél támadjon. Ezenkívül ugyanaz a héber szó (*vattak*) szerepel, amikor a féreg megszúrja a bokrot, és amikor Jónás napszúrást kap (7–8. v.). – Az emberi reakció pedig megint ugyanaz, mint az előbb (3. v.): Jónás végképp elkeseredve az élet helyett inkább már a halált választaná – ha lehetne.

Mindezek hozzátartoztak Isten pedagógiájához. Mert a most következő párbeszédben bontakozik ki igazán a bibliai könyv tanítása. Isten felteszi Jónásnak ugyanazt a kérdést, amelyet feladott már korábban is (4. v.): Vajon jogos-e a próféta haragja, „méltán haragszik-e”? Jónás természetesen dacos igennel felel. Szerinte neki minden oka megvan a haragra. A lelki bosszúság után, hogy Isten őt „meghazudtolta”, mert nem vitte véghez azt, aminek a hirdetését pedig rábizta, most még a testi baj is gyötri, hiszen a hőség miatt az ájulás környékezte. Isten azonban nem így értette a kérdést. Nem arról van szó, hogy Jónásnak van-e *oka* a haragra, hanem hogy van-e *joga* hozzá. Hiszen az árnyékot adó bokor nem az övé volt, nem fáradt érte. Legfeljebb arról van szó, hogy sajnálja, mert értékes volt, hiszen árnyékot tartott. Ehhez kapcsolódik az igazi tanulság: Még egy bokrot is lehet sajnálni, mert az is érték. Hát akkor Isten hogyan sajnálná Ninive sok ezer lakóját, akik viszont az övéi, az ő teremtményei, csupán bűneik miatt megromlottak, ítéletet érdemelnének. – A 11. v. szóhasználata szerint 120 000 olyan ember él ott, akik nem tudnak különbséget tenni a jobb és a bal kezük között. A magyarázók többnyire úgy értelmezik ezt, hogy ennyi (ártatlan) gyermek van ott, akik még olyan kicsik, hogy a jobb és a bal kezüket sem tudják egymástól megkülönböztetni. Ezeknek is meg kellene halniuk a vétkes felnőttek miatt – az állatokról nem is beszélve (Isten az embernek és állatnak egyaránt gondviselője: Jób 38:41; Zsolt 36:7; 104:14). Ebből lehetne a város egész lakosságának a számára következtetni (5–600 000). Kérdés, hogy valóban ez-e a mondat értelme. A tizenkétszer tízezer jelképes kerekszám, és valószínűleg jelképes értelmű a jobb és bal kéz említése is. Ninive lakói egyszerűen nem tudtak különbséget tenni a jó és a rossz között, nem érezték a bűnnek bűn voltát és azt, hogy ítélet fenyegeti őket emiatt. Ezért volt szükség a figyelmeztetésre.

Amikor tehát Jónást rendreutasítja Isten, hogy nincs joga bosszankodni egy bokor miatt, mert nem az övé annak az élete, ugyanakkor rendreutasítja a tekintetben is, hogy nincs joga bosszankodni, ha Ninive kegyelmet kapott, mert nem az övé a város. Istennek van joga haragudni a bűn miatt, és örülni a megtérés láttán. Jónást – és rajta keresztül a könyv olvasóit is –

arra tanítja Isten, hogy mindnyájan az ő teremtményei és gyermekei vagyunk, akiket szeret, félt és sajnál. Az Ő szemével látó féltő szeretettel kell néznünk más emberekre, még a pogányokra is. Minket felhasznál az igehirdetés megtérésre hívó szolgálatában, de az üdvösségadás vagy kárhóztatás jogát nem ruházza ránk.

Ez volt az a lecke, amelyet Jónás könyve feladott Ezsdrás kora szűkkeblű, nacionalista vallásosságú hívőinek. A lecke azóta is időszerű, valahányszor kérdésessé tesszük, hogy igazságos-e Isten, amikor ítélet helyett kegyelmet ajándékozik. Jézusnak is nemegyszer kellett példázatokon át is nevelni több szeretetre. A tékozló fiú bátyját, a „jó fiút”, korholnia kellett az Atyának, mert nem tudott örülni öccse hazatérésén. A szőlőmunkásokat rendre kellett utasítani, mert méltatlan elbánásnak tartották, hogy a régebben munkálkodók is „csak” annyi bért (a kialkudott jutalmat) kaptak, mint a később munkához jutottak: „Nem szabad-e azt tennem a javaimmal, amit akarok?” (Mt 20:15). Az üdvözítő Istennek erre a kérdésre éppúgy nincs mit válaszolni, mint a Jónás-történet végén elhangzott kérdésekre. Mert az utolsó szó itt is Istené, akinek a szeretete bírálhatatlan, és végső sorban Jónások és Ninivék egyaránt ennek a szeretetnek köszönhetik, hogy Isten elfogadja őket – és minket is, bármelyik oldalon álljunk is.

MIKEÁS KÖNYVÉNEK MAGYARÁZATA

Írta: Dr. Aranyos Zoltán lelkész

Bevezetés

Mikeás kora.

A felirat szerint Mikeás működése Jótám, Aház és Ezékiás júdai királyok uralkodásának idejére esett. Ez a kor – a 8. század közepétől a 7. század legelejéig terjedő időszak – igen mozgalmas volt Palesztinában. Ez idő tájt az asszír birodalom hatalma és befolyása határozta meg Szíria és Palesztina térsége népeinek életét. Az asszír hódítás veszélye a déli országrészt is állandóan fenyegette.

Az asszíriai függőségből szabadulni akaró államok kísérleteinek sorozata jellemzi a 8. század második felét. Júda királyai igyekeztek ügyes és óvatos külpolitikát folytatni. A szír-efraimita háború idején, a harmincas évek közepén, Jótám nem csatlakozott az Asszíria elleni szövetséghez, amelynek tagjai erre felszólították. Ekkor a szír (arám) és efraimi (izraeli) seregek megtámadták Júdát (1Kir 15:37), mélyen behatoltak a déli országrész területére és sok foglyot is ejtettek (2Krón 28). Közben Aház került Júda trónjára (Ésaiás azt tanácsolta neki, hogy óvatos külpolitikát folytatva szálljon szembe a támadókkal vö. Ézs 7:1–9) és segítséget kért Asszíriától. Tiglatpilézer segített. Az asszírok elfoglalták Damaszkuszt, Izraelt pedig feldúlták s az északi országrész nagy részét Asszíriához csatolták. A főváros, Samária ekkor még megmenekült (2Kir 15:29–30). A déli országrész a kapott asszíriai segítségért az adófizetésen túl vallási engedményekkel is fizetett, s függő viszonyba került (és egy évszázadon át függő viszonyban maradt 2Kir 16:10) Asszíriával. A térség kis vazallus országai folytatták próbálkozásait. – Segítséget ígérve, de csak ritkán és keveset adva – Egyiptom is állandóan biztatta őket az asszír birodalom ellen, megkísérelve – félelemlől és féltékenységből – fékezni az asszírok előretörését és terjeszkedését. Az ilyen lázadásokhoz kedvező lélektani pillanat volt a trónváltás.